तथा वार्त्तां समीक्षेत कृतलक्षणसम्मितां। वीजान्यग्न्यपदग्धानि नरो हन्ति यथा पुनः। ००१
ज्ञानदग्धैस्तथा क्लेशैर्नात्मा सम्पद्यते पुनः।
इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्व्वणि मोक्षधर्म्मपर्व्वणि वार्ष्णेयाध्यात्मे एकादशाधिकद्विशतोऽध्यायः॥ २११॥
॥ भीष्म उवाच॥ प्रवृत्तिलक्षणो धर्म्मो यथा समुपपद्यते। तेषां विज्ञाननिष्ठानामन्यत्तत्त्वं न रोचते।
दुर्लभा वेदविद्वांसो वेदोक्तेषु व्यवस्थिताः। प्रयोजनमहत्त्वात्तु मार्गमिच्छन्ति संस्तुतं।
सद्भिराचरितत्वात्तु वृत्तमेतदगर्हितं। इयं सा बुद्धिरभ्येत्य यया याति पराङ्गतिं।
शरीरवानुपादत्ते मोहात् सर्व्वान् परिग्रहान्। क्रोधलोभादिभिर्भावैर्युक्तो राजसतामसैः। ००२०
नाशुद्धमाचरेत्तस्मादभीप्सन् देहयापनं। कर्म्मणा विवरं कुर्व्वन्न लोकानाप्नुयाच्छुभान्।
लोहयुक्तं यथा हेम विपक्वं न विराजते। तथा पक्वकषायाख्यं विज्ञानं न प्रकाशते।
यश्चाधर्म्मञ्चरेल्लोभात् कामक्रोधावनुप्लवन्। धर्म्म्यं पन्थानमाक्रम्य सानुबन्धो विनश्यति।
शब्दादीन् विषयांस्तस्मान्न संरागादयं व्रजेत्। क्रोधो हर्षो विषादश्च जायते ह परस्परात्।
पञ्चभूतात्मके देहे सत्त्वे राजसतामसे। कमभीष्टुवते चायं कं वा क्रोशति किं वदन्। ००२१
स्पर्शरूपरसाद्येषु सङ्गं गच्छन्ति बालिशाः। नावगच्छन्ति विज्ञानादात्मानं पार्थिवं गुणं।
मृण्मयं शरणं यद्वन्मृदैव परिलिप्यते। पार्थिवोऽयं तथा देहो मृद्विकारान्न नश्यति।
मधु तैलं पयः सर्पिर्म्मांसानि लवणं गुडः। धान्यानि फलमूलानि मृद्विकाराः सहाम्भसा।
यद्वत् कान्तारमातिष्ठन्नौत्सुक्यं समनुव्रजेत्। ग्राम्यमाहारमादद्यादस्वाद्वपि हि यापनं।
तद्वत् संसारकान्तारमातिष्ठन् श्रमतत्परः। यात्रार्थमद्यादाहारं व्याधितो भेषजं यथा। ००२०
सत्यशौचार्ज्जवत्यागैर्वर्च्चसा विक्रमेण च। क्षान्त्या धृत्या च बुद्ध्या च मनसा तपसैव च।
भावान् सर्व्वानुपावृत्तान् समीक्ष्य विषयात्मकान्। शान्तिमिच्छन्नदीनात्मा संयच्छेदिन्द्रियाणि च।
सत्त्वेन रजसा चैव तमसा चैव मोहिताः। चक्रवत् परिवर्त्तन्ते ह्यज्ञानाज्जन्तवो भृशं।
तस्मात् सम्यक् परीक्षेत्तु दोषानज्ञानसम्भवान्। अज्ञानप्रभवं दुःखमहङ्कारं परित्यजेत्।
महाभूतानीन्द्रियाणि गुणाः सत्त्वं रजस्तमः। त्रैलोक्यं स्वेश्वरं कर्म्म अहङ्कारे प्रतिष्ठितं। ००२१
यथेह नियतः कालो दर्शयत्यार्त्तवान् गुणान्। तद्वद्भूतेष्वहङ्कारं विद्यात् कर्म्मप्रवर्त्तकं।
संमोहकं तमो विद्यात् कृष्णमज्ञानसम्भवं। प्रीतिदुःखनिबद्धांश्च समस्तांस्त्रीनथो गुणान्।
सत्त्वस्य रजसश्चैव तमसश्च निबोध तान्। प्रसादो हर्षजा प्रीतिरसन्देहो धृतिः स्मृतिः।
एतान् सत्त्वगुणान् विद्यादिमान्राजसतामसान्। कामक्रोधौ प्रमादश्च लोभमोहौ भयं क्लमः।
विषादशोकावरतिर्मानदर्पावनार्य्यता। दोषाणामेवमादीनां परीक्ष्य गुरुलाघवं। ००२०
विमृषेदात्मसंस्थानमेकैकमनुसन्ततं।
॥ युधिष्ठिर उवाच॥ के दोषा मनसा त्यक्ताः के बुद्ध्या शिथिलीकृताः। के पुनः पुनरायान्ति के मोहादफला इव।